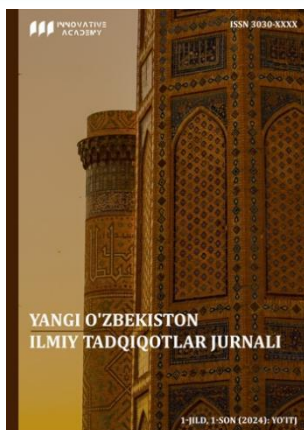




MAGTYMGULY PYRAGYNYŇ ŞYGYRLARYNYŇ ÇEPERÇILIGI

Haýtbaýew Awazbek Aýbek ogly

Ajiniýaz adyndak Nöküs döwlet

pedagogika instituty Filologiýa fakulteti

Türkmen dili we edebiýaty ýönelişi 2-D topar talyby

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18918510>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 1-mart 2026 yil

Ma'qullandi: 4-mart 2026 yil

Nashr qilindi: 9-mart 2026 yil

KEY WORDS

bogun ölçegi, aruz, kapyýa, redif, assonans, alliterasiýa, metafora, goşuk (murapbag), gazal, muhammes.

ABSTRACT

Bu makalada Magtymguly Pyragy şygrylarynyň çeperçilik aýratynlyklary ylmy taýdan seljerilýär. Şahyryň milli dili ösdürmekdäki hyzmaty, bogun we aruz ölçegleriniň ulanylyşy, kapyýa ulgamy hem-de çeperçilik serişdeleri baradaky aýratynlyklar giňden açylyp görkezilýär. Şeýle-de onuň goşuk (murapbag) görnüşini kämilleşdirmegi we halkylyk ýörelgesini berkitmegi barada anyk mysallar arkaly düşündirilýär.

XVIII asyr türkmen edebiýatynyň beýik wekilleriniň biri bolan Magtymguly Pyragy diňe bir şahyr hökmünde däl, eýsem milli edebi diliň esaslandyryjysy hökmünde-de taryha girdi. Onuň döredijiligi türkmen halkynyň ruhy dünýäsiniň, ahlak garaýyşlarynyň, watançylyk duýgusynyň beýany bolup çykyş edýär.

Magtymgulynyň döwründe arap-pars edebiýatynyň täsiri güýçli bolup, köp şahyrlar eserlerini kitaby dilde ýazýardylar. Şeýle ýagdaý edebiýaty halkdan daşlaşdyrýardy. Magtymguly bolsa halk gepleşigini esas edinip, şygrylarynyň düşnükliğini üpjün etdi. Bu ýagdaý onuň şygrylarynyň giň halk köpçüligine ýetmegine mümkinçilik berdi.

Ençeme asyrlaryň dowamynda türki halklaryň, şol sanda türkmen halkynyň-da edebiýatyna arap-pars edebiýaty täsir edip gelipdir. Köp şahyrlar öz eserlerini gönüden-göni arap-pars dilinde ýazypdyr. Olaryň türki dilde eser döredenleri-de öz döredijiliklerinde arap-pars sözlerini çakdanaşa köp ulanypdyrlar. Sebäbi arap-pars şygryýetiniň kada-kanunlaryny berjaý etjek bolsaň, şol dilleriň belli-belli sözlerini ulanmaga-da zerurlyk döräpdir. Netijede, edebiýatyň dili agyrlaşypdyr. Ol umumy halk köpçüligine doly düşnükli bolmandyr. Her halda, sonuň bilen birlikde halky edebiýat hem dowam edip, sada daýhana, çopana düşnükli dilde ýazylan eserler hem bolupdyr. Alyşir Nowaýy özüni türki dilde eser ýazmagyň baýdak göterijisi hasaplaýar. Ol tutuş döredijiligini diýen ýaly türki dilde beýan edýär hem-de dünýäde meşhurlyk gazanýar. Beýik söz usadynyň ýörelgelerine eýerip, Magtymguly onuň dil babatdan başlan ajaýyp başlangyjyny öz zamanasynyň talaplaryna laýyklykda ösdürdi hem-de türkmen dilinde eser döredip hem dünýäniň meşhur şahyrlary bilen deňleşip boljakdygyny subut etdi. Magtymgulynyň şygrylarynda türkmen diliniň ähli baýlygy, gözelligi, nepisligi, çeýeligi öz beýanyny tapypdyr. Şahyr ilkinji bolup, türkmen diliniň uly mümkinçiliginiň bardygyny, durmuş wakalaryny, keşpleri ähli çylşyrymlylyklary bilen açyp görkezmäge, düýpli pikirleri, beýik pähim-paýhaslary ýokary çeperçilik bilen okyja ýetirmäge hötde gelip bilýändigini subut etdi. Şol bir wagtyň özünde-de, Magtymguly türkmen diliniň

belli-belli sözlerini mazmunyny baýlaşdyrdy, birnäçe sözleri ulanylyşyny güýçlendirdi, başga birnäçelerini bolsa timarlady, olary edebi diliň kada-kanunlaryna saldy. Mahlasy, onuň sygyrlarynda türkmen diliniň edebi kada-kanunlary talaba laýyk, kadalaşan görnüşde beýan edildi. Magtymguly ähli türkmen tire-taýpalary üçin düşnükli bolan ortalık dilde eser ýazmagy başarypdyr. Şahyryň ýaşan döwründe tire-taýpalaryň dilinde tapawutlaryň bolandygy ikuçsuzdyr. Sebäbi şol döwürde türkmen tire-taýpalarynyň arasynda syýasy-ykdysady birlik bolmandyr. Olar biri-birlerinden üzňe bolupdyrlar. Şol üzňelik hem olaryň diliniň umumlaşmagyna, türkmen edebi diliniň emele gelmegine uly päsgel beripdir. Her halda, Magtymguly bu päsgelçiligi ýeňip geçipdir. Şahyr öz kakasy Döwletmämmet Azady ýaly mekdep-medrese, kitaby dilde eser ýazmagy makul bilmändir. Ýogsam, onda eser döretmegiň uly bir artykmaçlygy-da bar. Eger mekdep-medrese, kitaby dilde eser döredilse, ol ähli türk halklar üçin düşnükli bolýar, ýöne munuň ikinji bir tarapy hem bar. Şol eserler diňe hatly-sowatly adamlar üçin elýeterli bolup, umumy halk köpçüligine ol doly düşnükli bolmaýar. Ine, sonuň üçin hem, Magtymguly türkmen diliniň sada halk gepleşigini saýlap alypdyr hem-de onuň kämilleşmegi, kadalaşmagy barada alada baryny edipdir. Magtymguly türkmen dilini giňden işletmekde, onuň bar baýlyklaryny, dürli öwüşginliklerini ýüze çykarmakda halk döredijiligi eserlerinden ugur alypdyr. Şeýle hem ol öňden gelýän ýazuwly edebiýatyň halky nusgalaryny hem goldanypdyr. Galyberse-de, oňa Ymadeddin Nesimi, Alyşir Nowaýy, Muhammet Fuzuly ýaly görnükli söz ussatlarynyň döredijiligi-de hemaýat beripdir. Olar edebiýatyň halka ýakynlaşmagy barada kän tagallalar edipdirler. Olaryň eserleri sowatsyz halk arasynda giňden meşhurlyk gazanypdyr. Şahyr şony hasaba alyp, olaryň goşgularynyň ýazylyşyndan nusga alypdyr. Şahyr türkmen diliniň dürli çeperçilik serişdeleri bilen öz sygyrlaryny bezäpdir. Olary ýerlikli hem başarnykly peýdalanypdyr. Ol durnukly söz düzümlerini, deňeşdirme, meňzetme, ulaltma, kiçeltme, janlandyрма ýaly edebi çeperçilik serişdelerini eserlerinde getirmek bilen, az sözde köp many aňlatmagy, sözleri diýseň tygşytlamagy başarypdyr. Olary şahyr köp halatlarda sepini bildirmezden öz döredijiligine siňdiripdir. Käbir mysallary görüp geçeliň. Şahyryň sygyrlarynda durnukly söz düzümleri diýseň köp gelýär:

Ýüni ýeten goç ýigidiň ýanynda,

Elli nedir, altmyş nedir, yüz nedir.

Bu dünýäniň işi beýlemiş beli,

Ömrüniň tanapyn kesdi atamyň.

Bazarym sowuldy, harydym galdy,

Dükanyň eýesiz galdy, neýläýin.

Bu goşgy setirlerinde “Ýüni ýetmek” “Ömür tanapyny kesmek”, “Bazary sowulmak», “Dükany eýesiz galmak” ýaly durnukly söz düzümleri getirilipdir. Olar diňe pikiri ýygjam bermek üçin däl, eýsem nepis çeperçilik serişdesi hem bolup durýar. Magtymgulyň goşgularynda dürli edebi çeperçilik serişdelerini görmek bolýar. Olardan käbir nusgalary görüp geçeliň.

Meňzetme:

Gurt dek girip, goýun kimin dagyldan,

Är ýigidiň mert ýoldaşy gerekdir.

At salanda doňuz kimin topuly,

Aýylaýyn asylyşy gerekdir.

Ýene bir mysal:

Ýolbars deýin goç ýigitler tilkidir,
Ilden-günden, garyndaşdan aýrylsa.

Deňeşdirme:

Bedew bar, pul berseň, bahasy ýetmez,
Bardyr bedew, salan juluña degmez.
Aslyga dartadyr ýüwrük, çamanlyk,
Ýüwrükni çamanga satyjy bolma!

Metafora:

Garrylyk ýetişdi müň külpet bilen,
Mizan ýetdi, hazan geldi, gış galdy.
Dyrnagy demirden talaňçy dünýe,
Işiň ýokdur, namys bile, ar bile.

Ulaltma:

Gün hanjary gökden ýere inende,
Güne garşy dogan Aýy, gözəl sen!
Tört müň, dört yüz ýaşan Lukman hekimiň,
Başy gara guma batdy, ýaranlar!

Kiçeltme:

Magtymguly aýdar, gapyl oturmaň,
Gylça jany uzyn gaýga batyrmaň.

Bulardan başga-da, şahyr çeper diliň dürli many, keşp aňladyş serişdeleriniň, şahyrana sintaksisiň dürli öwüşginlerini öz şygrylarynda giňden ulanypdyr. Olary yöne bir san üçin ýa-da görnüşe kowalaşyp däl-de, zerurlyk bilen şygrylaryna girizipdir. Ol hemişe eserde many-mazmunyň, öňe sürülýän pikiriniň sagdyn bolmagyny göz önünde tutupdyr, hiç wagt görnüş owadanlygyna darkyş etmändir, kowalaşmandyr. Magtymgulynyň şygrylarynda sözleriň ýa-da grammatik kada-kanunlaryň ýoýulýan ýa-da bozulýan ýeri, türkmen diliniň tebigylygyna şikes ýetýän pursaty düş gelmeýär. Bu öz nobatynda Magtymgulynyň uly söz ussady bolandygyny kepillendirýär. Magtymguly türkmen şygyr sungatynyň ösmeginde we kämilleşmeginde önjeýli işler edipdir. Ol şygyr sungatynda halk döredijiligi eserleriniň, halky edebiýatyň ýörelgeleriniň düýpli orun almagy, olaryň ösmegi, kämilleşmegi ugrunda göreşipdir. Şahyr öňe sürýän pikirleriniň halka doly görnüşde ýetmeginde şygyr sungatynyň uly ähmiýete eýedigine düşünişdir. Şonuň üçin hem olaryň sagdyn, kämil bolmagy barada alada edipdir. Öňki döwürde ençeme asyrlaryň dowamynda türkmen şygyr sungatynda aruz hem-de bogun ölçegi ulanylyp gelipdir. Bogun ölçegi halk döredijiliginde-de, ýazuwly edebiýatda-da esasy ölçeg hasaplanypdyr. Ol türkmen diliniň tebigatyna, aýratynlygyna laýyklykda döräpdir. Aruz ölçegi bolsa arap-pars edebiýatynyň täsiri bilen biziň şygyr sungatymyza geçipdir. Ol arap diliniň kada-kanunlaryna laýyklykda düzülip, türkmen edebiýatyna emeli ýagdaýda ornaşdyrylypdyr. Hil hili zerurlyk ýok hem bolsa, ýüzlerçe

shahyrlar bu ölçege köre-körlük bilen eýeripdirler, ony aýratyn ylym hökmünde giňden öwrenipdirler. Elbetde, aruz ölçeginiň türkmen edebiýatynyň goňşy halklaryň edebiýatlary bilen özara gatnaşyklarynyň, hyzmatdaşlyklarynyň ösmeginde, şeýle hem ýazuwly edebiýat bilen halk döredijiligi eserleriniň arasyny aýyl-saýyllaşdyrmakda belli bir derejede ähmiýeti bolupdyr. Her halda, bu ölçeğiň ulanylmagy sygyr sungatynyň agyrlaşmagyna, edebiýatyň halkdan ep-esli daşlaşmagyna getiripdir. Magtymguly şu ýagdaýy duýupdyr. Şonuň üçin hem ol öz sygyrlarynda bogun ölçegini esasy ölçege hökmünde peýdalanyndyr. Dogry, shahyr aruz ölçeginden doly el çekäýmändir. Ol aruzyň hezeç, remel, rejaý ýaly bährlerinde birnäçe eserler ýazypdyr. Onuň gazallary, muhammesleri, müseddesleri, müsemmenleri tutuşlygyna şu ölçeğerde beýan edilipdir. Şahyryň goşuk (murapbag) görnüşindäki sygyrlarynda-da ony görmek bolýar. Onuň aruz ölçeginde ýazan eserlerinde düşünmesi kyn bolan arap-pars sözleri, jümleleri köp duş gelýär. Magtymgulyň aruz ölçeginde ýazan eserine bir mysal:

Gül-ýü-zü-ñe//per-wa-na-men//gaý-ry-reý-han//is-te-men,

Ba-ky-ban-mäh//rin-den-doý-sam//ba-gy-bos-san//is-te-men,

Ro-ýuň-e-rer//şems-ka-mar-ol//ma-hy-ta ban//is-te-men,

Ba-ky-şyň şowh/kyl-dy-bil-gil//zow-ky-döw-ran//is-te-men,

Zül-pü-ñe-bent//eý-le-diň-dost//gaý-ry-zyn-dan//is-te-men.

Fa-i-la-tun//fa-i-la-tun//fa-i-la-tun//fa-i-lat

- v - - - // v - - - // v - - - // - v -

Görnüş i ýaly, shahyryň “İstemen” atly bu muhammesi “Remelimüsemmeni-mahzuf” ölçeginde ýazylypdyr. Onuň “Ölmesden burun”, “Aşyk bolmuşam” muhammesleri-de şu ölçege, “Pukaraýam” atly goşgusy bolsa “Remeli-murapbagy-mahzuf” ölçeginde beýan edilipdir.

Magtymguly bogun ölçeginde eser döredilende, shahyra giň erkinligiň döreýändigine, bu ölçeğiň kada-kanunlarynyň aruzyňka garanynda ýeňildigine göz ýetiripdir. Şonuň üçinem, ol eserleriniň dörtden üç böleginden gowragyny şu ölçege ýazypdyr. Bogun ölçeginde bogunlaryň hili däl-de, sany hasaba alynýar. Haýsydyr bir goşgynyň, birinji setiri näçe bogundan ybarat bolsa, şol birlik onuň ahyryna çenli ähli setirlerde saklanmaly. Magtymguly halk döredijiliginde hem nusgawy edebiýatda öňden durgunlaşan 7, 8, 11 bogunly ölçege birliklerini köp ulanyndyr. Bularyň arasynda-da 11 bogunly goşgular has-da agdyklyk edýär. Ondaky 14, 15, 16 bogunly goşgularyň hemmesi aruz ölçeğine degişlidir. Bogun ölçeginiň-de öz kada-kanunlary bar. Içki säginmeler arkaly her setir birnäçe topara bölünýär. Aruz, toniki, antik edebiýatyň ölçeğerindäki ýaly, säginmeler (stopalar) aýratyn terminler bilen atlandyrylmaýan hem bolsa, bogun (sillabiki) ölçeginde hem setirlerde säginmeleriň (stopalaryň) bogun birligi hem-de ýerleşiş tertibi bar. Magtymgulyň 7 bogunly goşgularynda säginmeler (stopalar) 4 + 3, 5 + 2, 8 bogunly goşgularynda säginmeler (stopalar) 4 + 4, 5 + 3, 11 bogunly goşgularynda säginmeler (stopalar) 4 + 4 + 3, 6 + 5. Tertibinde gelýär. Şu birlikler shahyryň sygyrlarynda örän berk saklanýar. Goşgy setirlerindäki säginmeleriň (stopalaryň) şular ýaly belli bir tertipde gaýtalanyp durmagy sygyrda sazlaşyk (ritm) döredýär. Goşgynyň sazlaşygy (ritmililigi) näçe güýçli bolsa, ol sonça-da akgynly okalýar, onuň mukamlylygy, owazlylygy artýar. Käbir mysallara seredip geçeliň:

Men pakýram + neýläýin = 7

Derdi-halym + söýläýin. = 7

Ýarym taryp + eýläýin. = 7

Gaýry zyba + na düşmez =7

Döwlet ile + geler bolsa = 8

Başdan-burun + ozan geler. =8

Döwlet ilden + gider bolsa =8

Molla bilen + tozan geler. =8

Jeýhun bilen + bahry-Hazar + arasy. =11

Çöl üstünden + öser ýeli + türkmeniň. =11

Gül-gunçasy + gara gözüm + garasy. =11

Gara dagdan + iner sili + türkmeniň. =11

Magtymgulydan soň türkmen şygrylarynda aruz ölçegi az ulanylyp, bogun ölçeginiň gerim alyp ugraýar. XIX asyrdan bolsa tutuşlygyna diýen ýaly bogun ölçegine geçilýär. Bu döwürde ähli döredijiligini aruzda ýazan şahyr düş gelmeýär.

Magtymguly goşgularynyň kapyýasyna (sazlaşygyna) hem uly ähmiýet beripdir. Ol kapyýa üçin türkmen diliniň iň naýbaşy sözlerini saýlap alyp, bir tarapdan, many-mazmunyň täsirli hem anyk okyja ýetirilmegini gazanan bolsa, ikinji tarapdan, goşgularynyň sazlaşygyny (ritmililigini) güýçlendiripdir. Türkmen şygyr sungatynyň kapyýasynyň kämilleşmeginde şahyryň hyzmaty örän uludyr. Onuň kapyýalarynda hiç hili ýasamalyk, sözüň ýoýulmagy ýada nätakyklyk düş gelmeýär. Olarda sözleriň ýazuw kadalaryna-da hiç hili zeper ýetmeýär, edebi diliň kadalary saklanýar. Şahyr doly kapyýalary işletmäge köp üns beripdir. Onuň şygrylarynda kapyýanyň bu görnüşiniň gowy nusgalary ýygy-ýygýdan düş gelýär. Olardan käbir mysallary görüp geçeliň:

Köňüller, ýürekler bir bolup başlar,

Tartsa ýygyn, erär topraklar-daşlar,

Bir suprada taýýar kylynsa aşlar,

Göteriler ol ykbaly türkmeniň.

Pähm eýleýen Magtymguly sözünü,

Derde düşüp, ýaşa doldyr gözünü,

Şat gelenler tuta bilmez özünü,

Hoş hem gelse, ýyglaý geçer halyma.

Bu bentlerdäki “başlar, daşlar, aşlar” hem-de “sözünü, gözünü, özünü” diýen sözler kapyýalaşyp, olar goşguda sazlaşygy güýçlendirýärler. Görşümüz ýaly, kapyýalaşýan sözleriň bogun sany deň bolup, olarda sesler ýogynlyk-inçelik, dodaklanyp-dodaklanmazlyk, uzynlyk-gysgalyk babatdan hem kybapdaş gelipdir.

Magtymgulynyň şygrylarynda durmuşlyk, halklyk, millilik, anyklyk, taryhylyk güýçli bolanlygy sebäpli, onuň şygrylarynyň kapyýasynda-da il-ýurt bilen, anyk keşpler bilen bagly bolan sözler kän ulanylypdyr. Muňa göz ýetirmek üçin, onuň birnäçe eserleriniň kapyýasyna seredip geçeliň. Şahyryň watançylyk temasyndan ýazylan “Türkmeniň” atly goşgusynda “türkmeniň” diýen söz redif bolup, her bendiň ahyrynda gaýtalanýar we ondaky many-mazmun tutuşlygyna şoňa baglanýar. Onuň öňünden bolsa “ýeli, sili, çöli, ili, ogly, güli, ýoly,

tili" ýaly sözler kapyýalaşyp gelýärler. Bu sözler hem gönüden göni watan diýen düşünje bilen baglydyrlar. Şahyryň "Türkmeniň" atly goşgusy bilen ugurdaş "Gürgeniňde-de" ýagdaý şeýle. Bu ýerdede "Gürgeniň" diýen söz redif bolup, onuň öňünden "ýeli, sili, maly, sagy-soly, çöli, däli" diýen sözler kapyýalaşýarlar. Onuň watançylyk temadan döreden beýleki goşgularynda-da şu we şuna ýakyn sözleriň kapyýa bolup gelýändigini görmek bolýar. Magtymgulynyň "Ili gözlär" goşgusynda "ili, ýoly, maly, haly, şaly, käli, hyýaly" diýen sözler, "Çowdur han üçinde» «iller, ykballar, çöller, keller, ýollar, ganlar, tiller, iller», «Il gözlär» diýen goşgusynda bolsa "il, gül, sil, bil, el, mal, ýyl" diýen sözler kapyýa hökmünde işledilipdir. Görşümüz ýaly, goşgularyň başisinde-de "il, el, sil, ýol, mal, çöl" diýen sözler kapyýa bolup gelýär. Magtymgulynyň beýleki temalardaky eserlerinde-de şular ýaly kapyýalaryň anyk many-mazmuny açyp görkezmäge hyzmat edişini we şoňa laýyk sözleriň saýlanyp alnyşyny görmek bolýar. Şahyr arap-pars sözlerini kapyýa hökmünde az ulanmaga çalşypdyr. Onuň ulanmaga mejbur bolanlarynyň-da agramy öňden halka belli bir derejede düşnükli bolan arap-pars sözleridir. Muňa "yşk, aşyk, magşuk, hijran, girýan, zyban, ser, zer, har, dildar, gülzar, bimar, pelek, melek, rahat, mähnet, awara, biçäre, para, pyrak, yrak" we beýleki sözleri mysal görkezmek bolar. Olar hatda halkyň gepleşik diline-de aralaşyp, irki döwürlerden bäri ulanylyp gelipdir hem-de köpçüligе belli bir derejede düşnükli hasaplanypdyr.

Assonansy (çekimli harplaryň sazlaşygyny) hem-de alliterasiýany (çekimsiz harplaryň sazlaşygyny) ýerlikli ulanmagy şahyryň şygryrlarynyň sazlaşygynyň, owazlylygynyň güýçlenmegine ýardam edipdir. Magtymgulynyň eserlerinde assonansdyr alliterasiýanyň kämil nusgalary duş gelýär:

Gül-gunçasy – gara gözüm garasy,

Gara dagdan, iner sili türkmeniň.

Akmaýa aldyrsa elden köşegin,

Bagryn bozup bozlamaýan bolarmy?

Altмыш başly ala garly daglardan,

Ýagmyr ýagar, duman geçer, sil galmaz.

Bu mysallaryň birinjisinde "g" harpy ýedi gezek gelip, ikinjisinde "b" harpy dört gezek gelip, alliterasiýany, üçünji mysalda bolsa "a" harpy on üç gezek gelip, assonansy emele getiripdir. Halky edebiyaty döretmegiň talaplaryndan ugur alyp, Magtymguly eserlerini şygyr görnüşinde, onuň hem goşuk (murapbag, dörtleme hem diýilýär) görnüşinde ýazmagyň derwaýysdygyna, şeýle edilende, onuň many-mazmuny doly we dogry, çeper berip boljakdygyna, onuň halk köpçüligi tarapyndan gowy kabul ediljekdigine düşünişdir. Şonuň üçin hem, ol Gündogaryň gadymdan gelýän gazalçylyk, mesnewiçilik ýörelgeleri bilen gitmändir. Sebäbi gazalçylyk, mesnewiçilik ýörelgeleri şahyrlara giň ýazylanlyk bermändir. Gazalçylyk-da, mesnewiçilik-de olary belli bir derejede çäklendiripdir. Adatça, gazal söýgi hem tebigat gözelligi barada eserler ýazmagyň görnüşi hasaplanypdyr. Onda başga temalardan eser döretmek kyn bolupdyr. Mesnewide iri göwrümlü eserler beýan edilipdir. Onda, köplenç, taryhlar, namalar, poemalar ýazylypdyr, taýyn hekaýatlar (rowaýatlar, ertekiler) täzeden işlenipdir, risalalar (traktatlar) düzülipdir, her hili munşatlar (hatlar), munazareler (çekişmeler), hronogrammalar (ýyl ýazgylary) beýan edilipdir. Magtymguly bularyň ikisini-de amatly görmändir. Sebäbi oňa türkmen durmuşynyň hemme taraplary, ähli temalar boýunça pikir ýöretmäge amatly beýan etme gerek bolupdyr. Munuň üçin bolsa, ol goşuk (murapbag) görnüşini saýlap alypdyr.

Goşuk (murapbag) türkmen edebiyatynda we halk döredijiliginde irden dowam edip gelýän şygyr düzlüşiň bir görnüşi bolup, ol şahyrlara islendik temada eser döretmäge

mümkünlük beripdir. Magtymguly şygrylarynyň köpüsini şu görnüşde beýan edipdir. Onuň 1983-nji ýylda neşir edilen “Saýlanan eserleriniň” iki tomlugynda 499 eser bolup, şolaryň 433 sanysy goşukdyr. Şahyryň “Türkmeniň”, “Döker bolduk ýaşymyz”, “Näme sen”, “Reýgan eýledi”, “Aýryldym”, “Gaça başlady”, “Döke başlady”, “Göze myhmandyr”, “Durasyň geler”, “Janyna degmez”, “Ýarasmaz” we başga-da ýüzlerçe şygrylary goşuk görnüşinde ýazylandyr.

Magtymgulynyň goşuklarynyň hersinde bir möhüm mesele gozgalyp, olaryň dili-de, beýan ediliş usuly-da diýseň timarlanypdyr. Olarda haýsydyr bir artykmaç ýa kem zat düş gelmeýär. Şahyryň goşuklarynyň birinji bendi başaşa (käte boşaşa-da düş gelýär) kapyýalaşyp, soňky bentleriniň başky üç setiri özara, dördünji setirler bolsa birinji bendiň ikinji hem dördünji setirleri bilen kapyýalaşýar, ýagny: a b a b, w w w b, g g g b... görnüşde kapyýalaşyp gelýär:

Ýagşylykda ile özün tanydan – a

Alkyş alyp, derejesi zor bolar. ----b

Ýaman bolup, ýagşylygy unudan –a

Öz yzzatyn gidir, itden hor bolar. ----b

Muňly bolar myradyna ýetmeýen –w

Müýnli bolar hak emrini tutmaýan –w

Öz ryskyna hiç kanagat etmeýen –w

Gözün diker, kişi aşyna zar bolar –b

Eserleriniň agramyny goşuk (murapbag) görnüşde ýazmagy şahyra many-mazmuny ýüze çykarmakda-da, ony çeper beýan etmekdede amatly bolupdyr. Magtymgulydan soň goşgy düzülişiň bu görnüşi türkmen edebiyatynda has giňden ulanylyp başlanýar. Ol häzirem türkmen şygry sungatynda ähmiýetini ýitirmän gelýär.

Magtymgulynyň gazal, muhammes görnüşindäki eserleri-de many-mazmun, çeperçilik babatdan alanynda, hiç bir şahyryňkydan pes oturmaýar. Şahyr bu görnüşleri işletmekde-de özüniň ussatlygyny görkezipdir. Bularda-da halk durmuşyna ýakynlaşma, şahyryň öz döredijilik ýüzi, şahyrçylyk kämilligi aýdyň duýulýar. Şahyryň ulanan şygry görnüşlerinde ýasamalyk, haýsydyr bir söz oýnatma, kaşan bezeglere kowalaşma düş gelmeýär. Ol hiç wagt söz owadanlama ýa-da söz oýnatma kowalaşmandyr. Şahyr hemişe many-mazmuny doly, dogry hem ýokary çeperçilik bilen beýan etmegiň ýollaryny agtarypdyr. Şonuň üçin ol hemişe halkyň janly gepleşigine, onuň asyrlar dowamynda toplan baý halk döredijiligine ýüzlenipdir. Şeýdibem, ol milli diliň we milli edebiyatyň ösmegine uly itergi beripdir.

Umumylykda alanynda, Magtymguly çeper beýan etmä, ýagny şygry sungatyna many-mazmun bilen deň derejede ähmiýet beripdir, onuň ösmegine, kämilleşmegine, baýlaşmagyna köp zehin, zähmet siňdiripdir.

Peýdalanylan edebiyatlar:

1. Ataýew K. XVIII asyr Türkmen edebiyaty. Aşgabat, 2010.
2. Magtymguly Pyragy. Saýlanan eserler. Aşgabat, 1983.
3. Döwletmämmet Azady. Wagzy-Azat. Aşgabat.
4. A. Bekmyradow. Türkmen edebiyatynyň taryhy. Aşgabat.
5. Annagurban Aşyrow Magtymgulynyň golýazmalarynyň derňewi. Aşgabat, 2014.
6. Magtymguly hakynda rowaýatlar we legendalar. Aşgabat: Ylym, 1983.

Internet çeşmeleri:

1. <https://kitap.gov.tm>
2. <https://turkmenportal.com>
3. <https://wikipedia.org>
4. <https://kitaphana.turkmenistan.gov.tm>



**INNOVATIVE
ACADEMY**